

Антонова О.Є. Чинники розвитку обдарованості у дорослої людини // Андрагогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання. – Випуск 5. – 2014. – С. 78-87.

УДК 378.1

Антонова О.Є.,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ У ДОРОСЛОЇ ЛЮДИНИ

У статті проаналізовано особливості прояву та становлення обдарованості у дорослих. Визначено основні чинники, які впливають на реалізацію здібностей та обдарованості у зрілому віці.

Ключові слова: обдарованість, здібності, освіта дорослих.

В статье проанализованы особенности проявления и становления одаренности у взрослых. Определены основные факторы, которые влияют на реализацию одаренности в зрелом возрасте.

Ключевые слова: одаренность, способности, образование взрослых.

The article analyzes the characteristics of the manifestation and development of giftedness of adults. The major factors that affect the implementation of skills and abilities in adulthood are stated.

Keywords: giftedness, skills, adult education.

Проблема освіти дорослої людини в останні роки викликає особливий інтерес у науковців: які чинники впливають на розвиток її особистості в цілому, наскільки інтенсивні когнітивні процеси у різні періоди життя, що відбувається зі здібностями і даруваннями змужнілої дитини. Адже коли йдеться про талант, талановиту особистість, нам зазвичай уявляється юне дарування, яке блискуче грає на музичних інструментах, або створює симфонічні концерти, чи оперує в розумі великими числами тощо. Насправді ж достатньо часто обдарованість розкривається в досить зрілому віці. При цьому не кожна обдарована дитина перетворюється на обдарованого дорослого і, в свою чергу, не кожен обдарований дорослий був у дитинстві обдарованою дитиною.

Підходячи до питання про роль вікових чинників у розвитку здібностей, слід мати на увазі, що особливості певного віку аж ніяк не являють собою щось незмінне, повторюване; самі вікові особливості та динаміка їх розвитку великою мірою залежать від суспільно-історичних умов (Д.Б. Ельконін). Необхідність вивчення цілісної структури можливостей людини в їх віковому

розвитку багатосторонньо обґрунтована ще Б. Ананьєвим, однак питання теорії віку ще не отримали достатнього висвітлення і багато в чому є дискусійними.

При цьому необхідно відзначити, що навіть підходи до виділення періодів дорослого життя не можна вважати усіма визнаними і сталими. Особливо цікавий так званий період зрілості – найтриваліший для більшості людей період життя. Його верхню межу різні автори визначають по-різному: від 50-55 до 65-70 років. Згідно ж з ідеями Е. Еріксона, зрілість охоплює час від 25 до 65 років, тобто майже 40 років життя.

Зрілість вважається часом повного розквіту особистості, коли людина може реалізувати весь свій потенціал, досягти найбільших успіхів у всіх сферах життя. Це час виконання свого людського призначення – як у професійній, так і у громадській діяльності.

У зрілості, як і в молодості, головні сторони життя – професійна діяльність і сімейні відносини. Проте, якщо в молодості головним завданням було оволодіння обраною професією і вибір супутника життя, то в зрілості на перший план виходить реалізація себе, повне розкриття свого потенціалу в професійній діяльності та сімейних відносинах. Найважливішою особливістю зрілості є усвідомлення відповідальності за зміст свого життя перед самим собою і перед іншими людьми.

Дослідники вважають, що розвиток особистості зрілої людини потребує позбавлення від невинуватеного максималізму, характерного для юності й частково молодості, виваженості та багатогранності підходу до життєвих проблем, у тому числі до питань своєї професійної діяльності. Накопичений досвід, знання, вміння представляють для людини велику цінність, але можуть створювати їй труднощі в сприйнятті нових професійних ідей, гальмувати зростання її творчих можливостей. Минулий досвід за умови відсутності розумної гнучкості й багатогранності може стати джерелом консерватизму, ригідності, неприйняття всього того, що виходить не від себе самого.

Цікавий підхід до виділення циклів життя представлений О. Сикирич¹, яка стверджує, що хоча кожен період супроводжується фізіологічними змінами в організмі, набагато цікавіше те, що одночасно відбувається у плані психічному та розумовому, і як це впливає на спосіб життя людини. Дослідниця зазначає, що для філософії ключовим є питання: як у кожному циклі відбувається духовний розвиток людини і як він впливає на її долю та призначення. Молодим залишається той, у кого незалежно від віку живе серце, живий і допитливий розум, хто зберігає молодість душі. Його життя наповнене сенсом, який він знаходить завдяки безперервним пошукам і зусиллям, сильно, тонко і глибоко проживаючи все, що з ним відбувається, завдяки багатству його внутрішнього світу. І передчасно швидко старіє людина будь-якого віку, якщо її серце черствіє, душа і розум спустошені, а життя позбавлене сенсу. Молодим залишається той, хто не визнає і долає бар'єри, обмеження, які заважають виявляти кращі якості розуму, душі й серця. Старим відчуває себе кожен, хто

¹Сикирич Елена. Философия возраста. Загадочные циклы в жизни человека [Електронний ресурс] / Сикирич Елена // Проект «Пізнай себе». – Режим доступу: <http://piznaj-sebe.newacropolis.org.ua/2011/10/04/>

потрапляє в пастку подібних обмежень і обставин.

У кожного вікового періоду свої завдання. Так віковий цикл 28-35 років створює умови для того, щоб глибоким і щирим потребам і прагненням душі дати свободу, розкрити, розвинути та зміцнити паростки справжніх здібностей, талантів, прагнень і одкровенень. Саме таким чином доля дає нам Шанс знайти себе, свій Шлях, відкрити певну грань сенсу свого життя. Саме в цьому віці його найлегше побачити, і саме в цьому віці життєві обставини дозволяють хоча б дешифрувати з того, що відкрилося, здійснити.

У віці 35-42 років, як стверджував К. Юнг, людина знову отримує можливість почути голос своєї Душі, своєї Самості. Вона сама та її життя докорінно змінюються, і для цього створені всі умови. Духовність повинна зайняти місце розумності, Мудрість серця – місце логіки розуму².

На етапі у 42-49 років, завдяки впевненості, що ми не просто потрібні, а потрібні іншим, у нас може народитися безліч нових ідей, починань та творчих планів, які принесуть благо багатьом людям.

Часто геніальні ідеї, винаходи і твори, в яких найповніше проявляються усі духовні сили і творчі потенції вже мудрої людини, накопичені за довгі роки, народжуються у віці 49-56 років. Перед нами зрілий і досвідчений юнак, ыз вогнем в очах, ыз цікавим світоглядом та ідеями, з ентузіазмом, життєрадісністю і динамізмом, яким можна позаздрити. Недарма Платон надавав перевагу цьому віку, а людям, які змогли використати шанс досягти кульмінації свого духовного і творчого розвитку, відводив особливу роль у своїй ідеальній державі. Коли багатьох людей цього віку, які знайшли себе і живуть повноцінним життям, запитували, чи не хотіли б вони повернутися в молодість, вони щасливо і категорично відмовлялися.

Вік 56-63 розкриває в людині особливу якість особистості, або вона посилюється до повноти прояву, якщо вже пробуджена, – якість учителя. Людина щедро ділиться своїм досвідом, знаннями, любов'ю, відчуваючи глибоку відповідальність за тих, хто залишиться після неї, і вчить інших перш за все власним прикладом і способом життя. Це надає особливої сили: з'являються наче нізвідки духовні, розумові та енергетичні ресурси, про які людина раніше не здогадувалася і які інакше ніколи б не проявилися³.

Ученими доведено, що в ході вікового розвитку відбувається не тільки послідовне збільшення можливостей нервової системи, але й обмеження деяких цінних властивостей. У результаті досліджень вікових змін за допомогою лонгітюдного методу було виявлено, що з віком дещо знижується когнітивна функція людини. Окремі ж розумові здібності в середньому віці навіть підвищуються, особливо у людей, які мають вищу освіту і продовжують плідно працювати і вести активне життя. У даний час багато дослідників виступають проти твердження, що інтелектуальний розвиток людини досягає свого піку в юнацтві. На їхню думку, впродовж усього середнього віку триває

²Сикирич Елена. Философия возраста. Загадочные циклы в жизни человека [Електронний ресурс] / Сикирич Елена // Проект «Пізнай себе». – Режим доступу: <http://piznaj-sebe.newacropolis.org.ua/2011/10/04/>

³Сикирич Елена. Философия возраста. Загадочные циклы в жизни человека [Електронний ресурс] / Сикирич Елена // Проект «Пізнай себе». – Режим доступу: <http://piznaj-sebe.newacropolis.org.ua/2011/10/04/>

розвиток певних здібностей, зокрема, пов'язаних із їх трудовою або повсякденною діяльністю.

У свій час, працюючи над концепцією інтелекту як єдиної загальної здібності, Р. Кеттел розділив його на два види: «плинний» (fluid) і «кристалізований» (crystallized). На його думку, плинний інтелект проявляється у завданнях, які вимагають пристосування до нових ситуацій, залежить від спадковості й досягає максимального рівня до 14-15 років. Кристалізований інтелект необхідний при вирішенні завдань, що вимагають навичок і використання минулого досвіду, оскільки залежить переважно від впливів середовища і може підвищуватися до 25-30 років.

Підтверджують ці припущення експерименти із застосуванням тестів когнітивних навичок у ході лонгітюдних досліджень. Нерідко випробувані в більш пізньому віці (50 років) показували більш високі результати, аніж ті, які у них були 30 років тому. Так учені у галузі природничих і гуманітарних наук досягають найвищих результатів не в молоді роки, а у роботах 40-50-річного або навіть 70-річного віку.

Крім лонгітюдних досліджень, для вивчення даного питання широко використовується метод поперечних зрізів, за якого одночасно досліджуються різні групи осіб, що об'єднують представників певного віку. Так Джон Хорн і його колеги надали дані за рядом тестів, отриманих цим методом. У його дослідженні виявилось, що показники словникового запасу та загальної поінформованості виявилися значно вище у людей старших 40 років, ніж у 20-30-літніх. З іншого боку, в людей, чий вік менше 50, оцінка за тестами індуктивного мислення і просторових уявлень була набагато вище, ніж у більш старших випробовуваних.

Однак варто враховувати, що при використанні методу поперечних зрізів представники різних вікових груп народилися в різний час, і у них різний життєвий досвід. Освіта, отримана більш старшими представниками, істотно відрізняється від тієї, яка надається в наші дні. У період їх навчання вдосконаленню одних інтелектуальних здібностей, порівняно з нашим навчанням, могло надаватися більше значення, ніж розвитку інших. Зокрема, на початку ХХ століття викладачі робили акцент на механічне запам'ятовування фактів, а не розуміння їх сутності.

Серед різних лонгітюдних досліджень, незважаючи на всі розбіжності, існує також загальна закономірність: *рівень оцінки багатьох інтелектуальних здібностей у представників з високим рівнем освіти з віком продовжує підвищуватися.*

В узагальнених результатах індивідуальних змін наголошується, що впродовж усього періоду дорослості від 45 до 60% учасників дослідження показують стійкі результати. Деякими випробовуваними були продемонстровані високі результати, навіть при досягненні ними 75-літнього віку. Таких людей виявилось близько 10-15%. У близько 30% з числа випробовуваних результати з часом погіршилися, у всякому випадку, до моменту, коли їх вік досяг 60 років.

Обдаровані дорослі люди – це найпотужніший природний ресурс розвитку суспільства, тому не дивно, що в країнах, які активно відстоюють свої національні інтереси, розгорнуті численні програми "відкачування мізків" з тих регіонів, у яких турбота про своїх обдарованих громадян не належить до числа пріоритетних. Багато дослідників звертають увагу на своєрідність особистісних якостей обдарованого дорослого. При цьому називаються такі особистісні властивості: наполегливість при завершенні роботи, цілеспрямованість (несхильність до бездіяльності), впевненість у собі, свобода від низьких почуттів, активна участь у громадських справах, працездатність, схильність до самотності тощо. Іноді вказуються такі, наприклад, властивості, як здатність до виконання рутинної роботи, терплячість, нерелігійність, невірноваженість, подвійність оцінок, ексцентричність⁴ або схильність до різних форм дозвілля (особливо у вигляді художньої й музичної творчості), у тому числі ефективне використання часу для управління конкуруючими професійними і дозвіллевими потребами⁵.

У роботі з обдарованою особистістю М. Холодна виділяє два аспекти⁶. *Гуманістичний аспект* передбачає, що обдарованість – реальна або потенційна – є самодостатньою цінністю, тому кожна така людина повинна мати всі необхідні умови для реалізації та розвитку свого обдарування, вона має бути успішною і щасливою. *Прагматичний аспект* стосується кінцевої мети цієї діяльності, заради якої всі заходи по роботі з обдарованими дітьми та молоддю фінансуються, оголошуються пріоритетною державною політикою тощо, а саме: йдеться про те, що обдарована дитина повинна стати обдарованим дорослим (тобто, якнайбільше обдарованих дітей мають стати обдарованими дорослими)⁷.

Дослідниця зазначає, що при оцінці проявів обдарованості дитини (дошкільника, підлітка, старшокласника), як правило, спрацьовує принцип *презумпції обдарованості*: педагогічні працівники схильні визнавати обдарованість дитини з окремими ознаками обдарованості, розраховуючи на розквіт цього дару з часом; готові працювати з дітьми, у яких вони прогнозують потенційну обдарованість; вважають за необхідне витрачати спеціальні зусилля для зняття психологічних перешкод, що заважають проявитися прихованій обдарованості дитини⁸.

Навпаки, відносно дорослої людини критерії оцінки достатньо жорсткі: обдарованим дорослим ми вважаємо людину, що має реальні надзвичайні досягнення в певній конкретній сфері діяльності (у вигляді технічних відкриттів, наукових монографій, загальнозначущих творів мистецтва, результативних соціальних реформ, успішних менеджерських рішень тощо)⁹.

⁴Standler R.B. Creativity in science and engineering, 2007. URL: <http://www.rbso.com/create.htm>.

⁵Root-Bernstein R., Bernstein M., Garner H. Correlation between avocation, scientific style, work habits and professional impact of scientists // Creativity Research J. 1995. V. 8 (2). P. 115-137

⁶Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования. СПб.: Питер, 2002.

⁷Чернякова О. В. Основные формы проявления одаренности у взрослых людей [Электронный ресурс] / Чернякова О. В. – Режим доступа: http://kidsgid.ru/view/osnovnye_formy_proyavleniya_odarennosti_u_vzroslyh_lyudej/

⁸Чернякова О. В. Основные формы проявления одаренности у взрослых людей [Электронный ресурс] / Чернякова О. В. – Режим доступа: http://kidsgid.ru/view/osnovnye_formy_proyavleniya_odarennosti_u_vzroslyh_lyudej/

⁹Чернякова О. В. Основные формы проявления одаренности у взрослых людей [Электронный ресурс] / Чернякова О. В. – Режим доступа: http://kidsgid.ru/view/osnovnye_formy_proyavleniya_odarennosti_u_vzroslyh_lyudej/

При цьому варто пам'ятати, що багато хто з відомих учених, музикантів, художників і навіть письменників виявили свої видатні таланти в ранньому віці. Тобто, обдаровані діти досить часто стають видатними дорослими, але не завжди. Не менш часто відбувається і навпаки: той, хто не проявив себе в дитинстві, досягнув видатних результатів у подальшому, в зрілому віці. Нерідко видатний розумовий потенціал, як свідчать біографії багатьох відомих людей, тривалий час залишався непоміченим оточуючими. Так М. Коперник не тільки не значився серед обдарованих дітей, але навіть формально не належав до числа вчених-астрономів. Порівняно пізно почав свою літературну діяльність відомий російський письменник І. Крилов¹⁰.

Природно, у науковців виникають два питання: по-перше, чому зі звичайних дітей "виходять" обдаровані дорослі? І, по-друге, чому діти з явними ознаками обдарованості "не перетворюються" на обдарованих дорослих?

Щодо першого питання О. Чернякова^{11;12} пропонує такі можливі варіанти відповідей. Перш за все, на її погляд, не достатньо адекватними є форми ідентифікації обдарованості, які пропускають дітей із високим рівнем психічних ресурсів. Сучасні наукові уявлення про обдарованість і про особливості динаміки її проявів у дитячому та підлітковому віці дозволяють стверджувати, що обдарованих дітей у відсотковому відношенні набагато більше, ніж це передбачалося в межах "психометричної концепції обдарованості" (згідно з останньою, лише близько 2-3 % дітей, обстежених за допомогою тестів інтелекту, мають показники IQ більше 130, тобто можуть бути віднесені до категорії обдарованих). На даний момент описано різні види обдарованості, які базуються на різних здібностях (теорія "безлічі інтелектів" Г. Гарднера, теорія компетентності як прояв безлічі видів обдарованості Дж. Равена та ін). Ймовірно, проблема полягає в існуванні актуальної й потенційної обдарованості. Виявлену очевидну обдарованість, помічену психологами, педагогами, батьками, називають "актуальною". І навпаки, обдарованість, яка не відразу помітна, не очевидна для оточуючих, називають "потенційною". Нерідко педагоги і батьки можуть не помітити потенційної або прихованої форм обдарованості в дитячому віці, які "несподівано" розкриваються пізніше¹³.

Крім того, часто такі факти пояснюються особливостями навчального процесу. Відомо, що нерідко зустрічаються батьки, шкільні вчителі, вузівські професори, керівники виробництва, які цінують сумлінність, слухняність, акуратність вище за оригінальність, сміливість, незалежність дій і суджень. Своєрідне підтвердження цієї думки знайшли американські вчені, що вивчили під цим кутом зору біографії 400 видатних людей. У дослідженні виявлено, що 60% з них мали серйозні проблеми в період шкільного навчання стосовно

¹⁰ Основные современные концепции одарённости [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://refdb.ru/look/1118480-p2.html>

¹¹Чернякова О. В. Основные формы проявления одаренности у взрослых людей [Электронный ресурс] / Чернякова О. В. – Режим доступа: http://kidsgid.ru/view/osnovnye_formy_proyavleniya_odarennosti_u_vzroslyh_lyudej/

¹²Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования / Холодная М.А. – СПб.: Питер, 2002.

¹³Чернякова О. В. Основные формы проявления одаренности у взрослых людей [Электронный ресурс] / Чернякова О. В. – Режим доступа: http://kidsgid.ru/view/osnovnye_formy_proyavleniya_odarennosti_u_vzroslyh_lyudej/

пристосування до умов шкільного життя¹⁴.

Слід взяти до уваги також дію стихійних чинників становлення обдарованості при переході до віку дорослості, про які ми поки знаємо дуже мало. У тому числі фактор "випадкової події", який може призвести до радикальної перебудови ментального досвіду особистості й зміни її життєвого шляху, результатом чого є розквіт і подальше інтенсивне збагачення індивідуальних психічних ресурсів (прикладом є деякі ранні дитячі враження і подальший ефект "кристалізації" індивідуального ментального досвіду)¹⁵.

Що стосується другого питання, то слід визнати, що процес перетворення обдарованої дитини на дорослу людину досить часто складається достатньо драматично. Деякі дослідники знаходять відповідь на це питання серед психологічних і фізіологічних чинників. Так, коли дитині дається все легко, вона зникає бути переможцем. Наштовхуючись на перешкоду, яку не може подолати відразу, така дитина воліє відступити. Вона настільки боїться зазнати поразки, що навіть не намагається щось зробити. Природно, що її розвиток тут же зупиняється і через якийсь час вона зрівнюється з однолітками, а ще пізніше – навіть починає відставати¹⁶.

Чим більше у дитини обдарувань, тим легше їх втратити. Адже чим більш унікальною є дитина, тим більше негативних факторів на неї впливає. Тому вона має працювати інтенсивніше, ніж її менш обдаровані однолітки. Такій дитині потрібно постійно підкидати складні завдання, можливо, навіть такі, які вона зможе виконати тільки разом із дорослим. Якщо вона буде займатися лише тим, з чим чудово справляється і сама, то, знову-таки, розвиток зупиниться. Пояснити це можна не тільки з психологічної, але і з фізіологічної точки зору. Якщо тривалий час мозок дитини постійно активно розвивався, а потім раптом цей розвиток сповільнився або зупинився, то змінюється біохімія мозку. У результаті, малюк не тільки перестає розвиватися, але й з віком починає втрачати набуті навички, нерідко руйнуються й інші функції мозку – гарна пам'ять, аналітичні здібності тощо. До речі, це стосується не лише дітей. Дорослі, які перестають працювати над собою, починають втрачати набуті знання та навички, починаючи приблизно з 30 років¹⁷.

Зважаючи на вищезазначене, М. Холодна¹⁸ припускає можливість вести мову про регресивний і прогресивний варіанти "переходу" дитячої обдарованості в якості дорослої людини. При *регресивному переході* ознаки дитячої обдарованості або повністю згасають, або трансформуються у такі риси особистості дорослої людини, які виключають можливість надординарних досягнень. Відповідно можуть бути виділені чотири типи дорослих:

¹⁴ Основные современные концепции одарённости [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://refdb.ru/look/1118480-p2.html>

¹⁵ Чернякова О. В. Основные формы проявления одаренности у взрослых людей [Электронный ресурс] / Чернякова О. В. – Режим доступа: http://kidsgid.ru/view/osnovnye_formy_proyavleniya_odarennosti_u_vzroslyh_lyudej/

¹⁶ Гальковская Т. Формула гениальности [Электронный ресурс] / Гальковская Т. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/formula_genialnosti.html

¹⁷ Гальковская Т. Формула гениальности [Электронный ресурс] / Гальковская Т. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/formula_genialnosti.html

¹⁸ Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования / Холодная М.А. – СПб.: Питер, 2002.

- "звичайні" (ознаки дитячої обдарованості згасли повністю);
- "здібні" (людина чудово співає в компанії, чудово малює на дозвіллі, однак до її провідної професійної діяльності ці здібності не мають жодного стосунку);
- "оригінали" (неадекватна самореалізація на тлі збереження високого рівня домагань);
- "деструктивні" (дезадаптивний тип життєдіяльності аж до проявів психопатологічної симптоматики).

За *прогресивного переходу* обдарованість дорослої людини виступає у трьох основних формах:

- "компетентні" (особи з високою успішністю виконання певних видів діяльності, що характеризуються великим обсягом добре організованих предметних знань і готовністю приймати ефективні рішення у відповідній предметній галузі);
- "талановиті" (особи з екстраординарними досягненнями в конкретному виді діяльності, які знаходять своє втілення у деяких реальних, об'єктивно нових, певною мірою загальновизнаних матеріальних або ідеальних продуктах);
- "мудрі" (особи з високим рівнем інтелектуальних можливостей, пов'язаних з аналізом, оцінкою і прогнозом подій повсякденного життя людей)^{19,20}.

У свою чергу, американський дослідник Галенсон вважає, що існують два типи творчого початку – *концептуальне та експериментальне*. Представники першого типу ніби відразу мають у голові чіткий план створюваного продукту. Вони не шукають, не занурюються у деталі. Просто реалізують те, що якимось дивним чином дозріло всередині них²¹.

У експериментаторів усе по-іншому. Вони нескінченно переписують і переробляють свої творіння. Ідеї виникають у процесі копіткої роботи і постійно змінюють форму. Людям такого типу властивий перфекціонізм – довго робити, переробляти, доробляти і... починати все спочатку.

Концептуальщики – це і є ті вундеркінди, до яких ми звикли. У них усе виходить відразу, з перших кроків їх талант очевидний оточуючим. А ось експериментаторів у дитинстві можуть запросто віднести до нездібних²².

М. Холодна у межах онтологічної теорії інтелекту як одну із зрілих форм обдарованості дорослих людей (поряд із талантом, мудрістю) розглядає *компетентність*, в основі становлення якої лежать процеси накопичення і збагачення індивідуального ментального досвіду особистості^{23,24}. Так у

¹⁹Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования / Холодная М.А. – СПб.: Питер, 2002.

²⁰Чернякова О. В. Основные формы проявления одаренности у взрослых людей [Электрон. ресурс] / Чернякова О. В. – Режим дост.: http://kidsgid.ru/view/osnovnye_formy_proyavleniya_odarennosti_u_vzroslyh_lyudej/

²¹Рогожкина И. Поздний талант или посредственность. Как понять? [Электронный ресурс] / Рогожкина И. – Режим доступа: <http://wiseparents.ru/pozdnyj-talant-ili-posredstvennost-kak-ponyat/>

²²Рогожкина И. Поздний талант или посредственность. Как понять? [Электронный ресурс] / Рогожкина И. – Режим доступа: <http://wiseparents.ru/pozdnyj-talant-ili-posredstvennost-kak-ponyat/>

²³Холодная М. А. Эволюция интеллектуальной одаренности от детства к взрослости: эффект инверсии развития / Холодная М. А. // Психологический журнал. – 2011. – Т. 32. № 5. – С. 69–78.

²⁴Холодная М. А. Эволюция интеллектуальной одаренности от детства к взрослости.

"компетентних" змінюється організація понятійного і метакогнітивного досвіду, у "талановитих" відбувається трансформація і специфікація інтенціонального досвіду, в "мудрих" має місце інтеграція різних форм досвіду з підвищенням питомої ваги метакогнітивного досвіду²⁵. Особливу роль у розбудові ментального досвіду відіграють такі чинники, як цілеспрямована й інтенсивна практика у відповідній галузі діяльності; унікальні за своїм змістом дитячі враження, що фіксуються в індивідуальному досвіді у вигляді специфічних умонастроїв і вірувань; різноманітні форми спілкування з іншими людьми (передусім, зі "значущими іншими", які впливають на зміну світосприйняття обдарованої людини); зростання продуктивного самоставлення тощо.

Важко не погодитися із М. Холодною²⁶, яка стверджує, що людська цивілізація існує за рахунок надобдарованих людей (їх називають геніями). Однак повсякденне життя суспільства, у тому числі якість життя людей, істотно визначається обдарованими (компетентними) дорослими (винахідливими інженерами, талановитими художниками, ефективними дипломатами, мудrimi вчителями, невгамовними у своїх інтелектуальних пошуках вченими тощо). Саме ці "просто обдаровані" дорослі продуктами своєї праці, своєю життєвою позицією, своїм впливом на інших людей створюють і підтримують ту інтелектуально-культурну атмосферу, в якій можуть плідно жити і працювати інші співгромадяни. Адже обдарована людина не може існувати у збідненому інтелектуальному та культурному середовищі. Тому чим більше в суспільстві буде розумних людей, тим легше буде дітям з ознаками обдарованості стати обдарованими дорослими.

Література

1. Гальковская Т. Формула гениальности [Электронный ресурс] / Гальковская Т. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/formula_genialnosti.html
2. Основные современные концепции одарённости [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://refdb.ru/look/1118480-p2.html>
3. Рогожкина И. Поздний талант или посредственность. Как понять? [Электронный ресурс] / Рогожкина И. – Режим доступа: <http://wiseparents.ru/pozdniy-talant-ili-posredstvennost-kak-ponyat/>
4. Сикирич Елена. Философия возраста. Загадочные циклы в жизни человека [Электронный ресурс] / Сикирич Елена // Проект «Пізнай себе». – Режим доступа: <http://piznaj-sebe.newacropolis.org.ua/2011/10/04/>
5. Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования / Холодная М. А. – СПб.: Питер, 2002.
6. Холодная М. А. Эволюция интеллектуальной одаренности от детства к взрослости: эффект инверсии развития / Холодная М. А. // Психологический журнал. – 2011. – Т. 32. № 5. – С. 69–78.
7. Чернякова О. В. Основные формы проявления одаренности у взрослых людей [Электронный ресурс] / Чернякова О. В. – Режим доступа:

²⁵Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования / Холодная М. А. – СПб.: Питер, 2002.

²⁶Холодная М. А. Эволюция интеллектуальной одаренности от детства к взрослости.

http://kidsgid.ru/view/osnovnye_formy_proyavleniya_odarennosti_u_vzroslyh_lyudej/